

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Факультет № 6

Кафедра кримінального права та кримінології

МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ

до семінарських занять

**з навчальної дисципліни СУЧАСНІ ДОКТРИНИ КРИМІНАЛЬНО-
ВИКОНАВЧОГО ПРАВА**

вибіркових компонент

освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

за профілем підготовки 081 Право

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 р. №8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету №6
Протокол від 21.09.2023 р. №8

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 р. №8

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального права та кримінології
факультету № 6 ХНУВС (протокол № 8 від 28.08.2023 р.)

Розробники:

1. Професор кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор Денісов С.Ф.
2. Доцент кафедри кримінального права та кримінології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, К.А. Салаєва

Рецензенти:

1. Професор кафедри кримінального права та кримінології факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор А.М. Ященко.
2. В.о. завідувача кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, кандидат юридичних наук, доцент Г.С. Рибалко.

**1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(денна форма навчання)**

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни				Вид кон тро лю
	Всьо го	з них:			
		лекц ії	Семін арськ і занят тя	Само стійн а робот а	
Тема № 1. Еволюція змісту політики у сфері виконання кримінальних	12	-	4	8	екза мен
Тема № 2. Проблеми розвитку в Україні системи органів та установ виконання покарань	14	6	4	4	
Тема № 3. Історичний досвід та наукове узагальнення найкращих зразків практик виконання кримінальних покарань	14	-	4	10	
Тема № 4. Наукове забезпечення виконання кримінальних покарань не пов'язаних з позбавленням волі	20	6	6	8	
Тема № 5. Сучасні концепції виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі	18	6	4	8	
Тема № 6. Пробація – новітня для України форма кримінально-виконавчої діяльності	12	-	4	8	
Всього:	90	18	26	46	

**Розподіл часу навчальної дисципліни за темами
(заочна форма навчання)**

Найменування теми	Кількість годин відведених на вивчення навчальної дисципліни						Вид контролю
	Всього	з них:					
		лекцій	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота	
Семестр № 4							
Тема № 1. Напрямки розвитку державної політики у сфері виконання кримінальних покарань	16	4	-	2	-	4	
Тема № 2. Напрями розвитку кримінально-виконавчого законодавства	14	-	-	-	-	14	
Тема № 3. Напрями реформування системи органів і установ виконання покарань.	14	2	-	4	-	4	
Тема № 4. Напрями вдосконалення виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі.	17	2	-	2	-	3	
Тема № 5. Напрями вдосконалення виконання покарань у вигляді позбавленні волі та довічного позбавлення волі.	17	-	-	2	-	9	

Тема № 6. Напрямки вдосконалення регулювання звільнення від відбування покарання, допомоги особам, що звільняються від відбування покарання, та їх соціальної адаптації.	12	-	-	-	-	12		
Всього за семестр № 4	90	8	-	10	-	72	Екза	мен

3. Методичні вказівки до самостійної роботи

Тема № 1. Еволюція змісту політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Навчальна мета заняття: перевірити, закріпити та поглибити знання аспірантів (ад'юнктів) відносно питань еволюції змісту політики у сфері виконання кримінальних покарань.

Час проведення: 4 год. денна форма навчання, 2 год. заочна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Наукові підходи до формування поняття кримінально-виконавчої політики.
2. Актуальні тенденції трансформації системи суб'єктів здійснення державної політики у сфері виконання кримінальних покарань.
3. Проблеми наукового супроводу вдосконалення та систематизації кримінально-виконавчого законодавства.
4. Проблеми відповідності основних засад кримінально виконавчого права положенням Конституції та системоутворюючим нормативним актам України.

Література:

Нормативні акти:

1. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінально-виконавчий кодекс [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Основна:

1. Кримінально-виконавче право : підручник / Б.М. Головкін, А.Х.Степанюк, О.В. Лисодєд та ін. ; за заг. ред. Б.М. Головкіна, А.Х. Степанюка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків : Право, 2019. – 288 с. — Режим доступу: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/3_kriminalno-vikonavche-pavo_2-2019_.pdf

2. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій / В.Ф. Примаченко, В.Г. Хашев, В.В. Шаблистий, С.М. Школа, Л.Г. Якименко; за заг. ред. В.В. Шаблистого. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. – 236 с.— Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/4964>

3. Автухов К. А., Гель А. П., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України. Підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2020. 432 с.

4. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано- Франківськ: Прикарпат. Нац. Ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.

5. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / заг. ред. Є. С. Назимко. Київ : ВД «Дакор». 2020. 210 с. Режим доступу: https://book-у е . с о м . у а / у р л о а д / і б л о с к / 759/57c3e85e_de53_11eb_8150_0050568ef5e6_6c0e10ea_de55_11eb_8150_0050568ef5e6.pdf

Перше питання. Категорія кримінально-виконавчої політики як спеціалізоване поняття з'явилась у вітчизняному правовому полі в результаті тривалого генезису уявлень про механізми охорони правопорядку шляхом застосування кримінальних покарань. Сьогодні під кримінально-виконавчою політикою в науковій літературі розуміється встановлений державою напрямок діяльності органів держави, громадських організацій та окремих громадян у сфері виконання та відбування кримінальних покарань, а також виховного впливу на засуджених.

Огляд доктринальних позицій вітчизняних і міжнародних нормативних актів дозволив виділити наступні підходи до найменування категорії кримінально-виконавчої політики: 1) каральна політика; 2) виправно-трудова політика; 3) пенітенціарна політика; 4) кримінально-виконавча політика; 5) політика в сфері виконання кримінальних покарань; 6) політика у сфері організації примусового виконання рішень судів та інших органів (посадових осіб); 7) політика пенітенціарної служби; 8) політика кримінально-виконавчої системи.

Друге питання. Головним суб'єктом формування кримінально-виконавчої політики є Верховна Рада України, яка згідно п. 5 ст. 85 Конституції України визначає засади внутрішньої і зовнішньої політики.

Значний вклад у розробку та реалізацію кримінально-виконавчої політики здійснюють Президент України, до компетенції якого входять право законодавчої ініціативи, підписання законів, у тому числі щодо законопроектів та законів кримінально-виконавчого характеру, а також право вето щодо цих законопроектів; присвоює спеціальні звання, чини, ранги представникам кримінально-виконавчої системи України, здійснення

помилювання засуджених, видання указів і розпоряджень, які є обов'язковими до виконання на території України і затвердження концепції та стратегії щодо реформування кримінально-виконавчого законодавства та діяльності системи виконання покарань, що відповідає його статусу суб'єкта як формування так і реалізації кримінально-виконавчої політики держави.

Кабінет Міністрів України як вищий орган виконавчої влади згідно розділу в Конституції України та Закону України «Про Кабінет Міністрів України» забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики України, у тому числі кримінально-виконавчої; розробляє проекти законів, що регулюють кримінально-виконавчу діяльність, її бюджетні, матеріально-технічні засади, програми боротьби зі злочинністю, концепції реформування кримінально-виконавчої системи, координує роботу міністрів та відомств, у тому числі у сфері виконання покарань.

Державна кримінально-виконавча служба України традиційно є органом, на який покладається завдання щодо здійснення єдиної державної політики у сфері виконання кримінальних покарань (ст. 1 Закону України «Про державну кримінально-виконавчу службу України» від 23.06.2005 р.).

Третє питання. Наука кримінально-виконавчого права – це галузь знань, яка вивчає основні закономірності процесу виконання та відбування кримінальних покарань і основні властивості правового регулювання суспільних відносин у цій сфері. Роль науки полягає у створенні теоретичного підґрунтя для забезпечення ефективної практичної діяльності. У свою чергу практика має визнавати це місце науки в суспільному житті та потребувати наукового спрямування (а не лише «супроводу»).

Концептуальною проблемою кримінально-виконавчого права залишається систематизація кримінального-виконавчого законодавства, проте у науці цьому питанню приділено недостатньо уваги. Так, більшість досліджень у галузі кримінально-виконавчого права мають прикладний, а не фундаментальний характер, тобто ці дослідження не вирішують базові питання кримінально-виконавчого права, практичної діяльності органів та установ виконання покарань та не створюють належного підґрунтя для систематизації кримінального-виконавчого законодавства. Наявне реформування органів та установ виконання покарань, виведення їх з структури силових органів та передача Мінюсту потребують нових підходів до систематизації кримінально-виконавчого законодавства та вимагають подальших наукових розробок у вказаній сфері.

Четверте питання. Критерії, за якими положення та ідеї, виражені в Основному Законі, можуть бути віднесені до принципів кримінально-виконавчого права є наступними:

- вони повинні відображати загальну спрямованість кримінально-виконавчої політики і закономірності в розвитку кримінально-виконавчої системи, а також предмет, завдання, функції кримінально-виконавчого законодавства;

- у своїй сукупності вони мають пронизувати все кримінально-виконавче законодавство, вказувати на основні напрямки його розвитку і

удосконалення;

- вони повинні характеризуватися стабільністю;
- вони мають бути внутрішньо погодженими та взаємопов'язаними і повинні становити систему.

Тема № 2. Проблеми розвитку в Україні системи органів та установ виконання покарань.

Навчальна мета заняття: ознайомлення з основними проблемами розвитку в Україні системи органів та установ виконання покарань.

Час проведення: 4 год. денна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Значення наукових розробок у діяльності держави у сфері виконання кримінальних покарань щодо подолання негативної спадковості елементів радянської кримінально-виправної системи.
2. Пропозиції науковців щодо подолання проблем правового і організаційного забезпечення попереднього ув'язнення.
3. Погляди вчених і практиків щодо розвитку системи місцевих органів та установ виконання кримінальних покарань. Пошук оптимальної моделі територіального устрою пенітенціарної системи.
4. Проблеми наукового пошуку і фактичного напрацювання сучасних форм державного і громадського контролю за виконанням кримінальних покарань, засобів актуалізації інтересу громадянського суспільства до участі у виконанні кримінальних покарань.

Література:

Нормативні акти:

1. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінально-виконавчий кодекс [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Про державну кримінально-виконавчу службу України: закон України від 23.06.2005 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>
5. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: закон України від 01.12.1994 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>
6. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: закон

України від 17.03.2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text>

7. Про пробачення: закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>
8. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджені наказом Міністерства юстиції № 28236/5 від 28.08.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text>

Основна:

1. Кримінально-виконавче право : підручник / Б.М. Головкін, А.Х.Степанюк, О.В. Лисодєд та ін. ; за заг. ред. Б.М. Головкіна, А.Х. Степанюка. — 2-ге вид., перероб. і допов. — Харків : Право, 2019. — 288 с. — Режим доступу: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/3_kriminalno-vikonavche-pavo_2-2019_.pdf
2. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій / В.Ф. Примаченко, В.Г. Хашев, В.В. Шаблистий, С.М. Школа, Л.Г. Якименко; за заг. ред. В.В. Шаблистого. — Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. — 236 с.— Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/4964>
3. Автухов К. А., Гель А. П., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України. Підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2020. 432 с.
4. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано- Франківськ: Прикарпат. Нац. Ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.
5. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / заг. ред. Є. С. Назимко. Київ : ВД «Дакор». 2020. 210 с. Режим доступу: https://book-u-e.s-o-m.ua/upload/iblo/c/k/759/57c3e85e_de53_11eb_8150_0050568ef5e6_6c0e10ea_de55_11eb_8150_0050568ef5e6.pdf

Додаткова:

1. Почанська, О. С. Класифікація гарантій прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні / Почанська Олена Сергіївна // Наше право. — 2020. - № 3. - С. 163–170. -DOI 10.32782/LAW.2020.3.26.
2. Tasks and functions of the subjects of guaranteeing rights of persons sentenced to imprisonment in Ukraine / Serhii Bortnyk, Tatiana Korniakova, Kyrylo Muraviov, Olesia Marchenko // Amazonia Investiga. — 2020. — Vol 9, No 28 (April). — P. 92-99. — DOI: <http://dx.doi.org/10.34069/AI/2020.28.04.11>. Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/4e7d3d73-f439-48db-8f2f-c9eba1b3691f>
3. Боднар, І. В. Сучасний стан системи установ виконання покарань в Україні / Ігор Володимирович Боднар, Дмитро Юрійович Кондратов // Вісник Кримінологічної асоціації України. - 2021. - № 2 (25). - С. 135-141. Режим

доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/543dd7bb-a944-47db-b986-504f6f4de73e>

4. Anishchenko M, Denysov S., Dnysova T., Palchenkova M., Riabchynska O. Provision of the Right to Health of Convicted and Personnel under Conditions of Prison in Ukraine (Забезпечення права на охорону здоров'я засуджених та персоналу в умовах позбавлення волі). Teikyo Medical Journal. 2021. Vol. 44. № 1. P. 607–613. Режим доступу: <http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/14332/1/provision-of-the-right-to-health-of-convicted-and-personnel-under-conditions-of-prison-in-ukraine-60151e023bcc0.pdf>

5. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Виправлення та ресоціалізація засуджених на території України у XIX-XX століттях : теоретичні та практичні аспекти // Проблеми законності. 36. наук. праць. 2021. Вип.153. С.131-154. Режим доступу: <http://plaw.nlu.edu.ua/issue/download/14095/7591>

6. Денисов С. Ф. Заїка Д. Є. Дослідження проблем загальноосвітнього та професійно-технічного навчання засуджених осіб. Права людини та публічне врядування в сучасних умовах : матеріали V Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 10 червня 2022 р., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці: Технодрук, 2022. С. 158-160.

7. Снітко, М. Є. Тримання осіб, щодо яких обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою, в умовах ведення бойових дій / Снітко Микола Євгенович, Кондратов Дмитро Юрійович // Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави: матеріали ІХ заоч. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 17 черв. 2022 р.) / М-во юстиц. України, Акад. Держ. пенітенціар. служби. – Чернігів: Академія ДПіТС, 2022. – С. 133-136. Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/0eb9a1a3-585c-4553-aa8b-54d644100ef1>

Перше питання. Важливим аспектом кримінально-виконавчої політики є її перебудова в контексті європейських стандартів із метою гуманізації, забезпечення відкритості, наповнення прогресивними зарубіжними концепціями, загальновизнаними міжнародними принципами, нормами з прав і свобод людини й громадянина, які б забезпечували надійність охорони як інтересів суспільства, так і особи у сфері кримінально-виконавчої діяльності. Саме ця обставина викликала зацікавленість дослідників і появу фундаментальних праць, які, з одного боку, намагаються визначити з точки зору сучасної юридичної науки основні переваги концепції (парадигми) європейської пенітенціарної системи, з іншого – обґрунтувати та сформулювати нормативно-правові й організаційні засади забезпечення реалізації в Україні міжнародних стандартів із найбільш актуальних питань кримінально-виконавчої політики.

Друге питання. Проголошення в Конституції України правовою державою стало каталізатором вдосконалення законодавства, функціонування системи органів виконавчої влади та правосуддя з метою забезпечення прав людини. Це знайшло своє втілення в офіційно проголошеному курсі на інтеграцію до

Європи, реалізація якого передбачає приведення норм і стандартів внутрішнього життя нашого суспільства у відповідність до норм і стандартів Європи.

Важливою складовою цього процесу є реформування кримінально-виконавчої системи. Так, першочерговими та основними пріоритетними напрямами державної політики у цій сфері є вирішення таких проблем:

- приведення умов тримання ув'язнених у слідчих ізоляторах та осіб, які перебувають у місцях позбавлення волі до європейських стандартів;
- переповнення місць тримання ув'язнених та засуджених;
- зростання захворюваності на туберкульоз, ВІЛ-інфекцію та інші епідемічні хвороби серед ув'язнених та засуджених;
- недостатнє матеріально-технічне забезпечення органів та установ виконання покарань;
- попередження вчинення нових злочинів особами, взятими під варту, та які відбувають покарання, а також запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню з особами, які тримаються в установах виконання покарань;
- поліпшення роботи з кадрами кримінально-виконавчої служби, вдосконалення їхньої професійної підготовки.

Послідовні дії центральних органів виконавчої влади на виконання законів України, рішень Президента України, Кабінету Міністрів України та рекомендацій Ради Європи, дали змогу досягти позитивних зрушень, зокрема, гуманізувати процес виконання та відбування покарань, вивести установи виконання покарань із підпорядкування Міністерства внутрішніх справ, вдосконалити форми психолого-педагогічного впливу на засуджених, поліпшити комунально-побутове та медико-санітарне забезпечення осіб, які тримаються в місцях позбавлення волі, сформувати основу первинної професійної підготовки персоналу. Але у зв'язку з недостатнім бюджетним фінансуванням деякі заходи були виконані не в повному обсязі та виникла нагальна потреба в подальшій підтримці реформування кримінально-виконавчої служби.

Вдосконалення механізму правового регулювання діяльності кримінально-виконавчої служби має відбуватися, зокрема шляхом приведення нормативної бази щодо діяльності органів і установ виконання покарань, слідчих ізоляторів у відповідність із національним законодавством, Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), практикою Європейського суду з прав людини та Європейськими пенітенціарними правилами.

Система запобіжних заходів як досить важливий інститут кримінального провадження в останні роки зазнала суттєвих змін. В Україні поступово запроваджуються міжнародні стандарти запобіжних заходів, які, перш за все, передбачають суттєве звуження сфери застосування тримання під вартою та використання альтернативних запобіжних заходів (застава тощо), коли тримання під вартою має стати виключенням, а не правилом.

Проте, матеріально-технічна база установ виконання покарань та слідчих ізоляторів і умови тримання засуджених та осіб, взятих під варту, не повною мірою відповідають вимогам Кримінально-виконавчого кодексу України, Закону України "Про попереднє ув'язнення", Загальної декларації прав людини, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, Європейської конвенції про запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню, Мінімальним стандартним правилами поводження з ув'язненими та Європейським в'язничним правилам.

Третє питання. Для відповіді на питання необхідно зазначити, що 20 жовтня 2011 року постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення територіальних органів Державної пенітенціарної служби» здійснено реорганізацію центрального органу виконавчої влади з питань виконання покарань та його територіальних органів. правонаступником Державного департаменту України з питань виконання покарань стала ДПтС України.

Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання оптимізації діяльності центральних органів виконавчої влади системи юстиції» від 18 травня 2016 р. № 343 ліквідовано Державну пенітенціарну службу, поклавши на Міністерство юстиції завдання і функції з реалізації державної політики у сфері виконання кримінальних покарань та пробації.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про ліквідацію територіальних органів управління Державної пенітенціарної служби та утворення територіальних органів Міністерства юстиції» від 18 травня 2016 р. № 348 ліквідовано як юридичні особи публічного права територіальні органи управління Державної пенітенціарної служби та утворено як юридичні особи публічного права територіальні органи Міністерства юстиції – міжрегіональні управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації: Західне, Південне, Південно-Східне, Північно-Східне, Центральне, Центральнo-Західне.

Постановою Кабінету Міністрів України «Про утворення міжрегіонального територіального органу Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань» від 13 вересня 2017 р. № 709 утворено як юридичну особу публічного права міжрегіональний територіальний орган Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань — Адміністрацію Державної кримінально-виконавчої служби України. Вказаний територіальний орган проіснував до початку 2020 року. А 24 січня 2020 року Постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання територіальних органів Міністерства юстиції № 20» його і Центральне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань та пробації Міністерства юстиції було ліквідовано і утворено як юридичну особу публічного права міжрегіональний територіальний орган Міністерства юстиції з питань виконання кримінальних покарань — Департамент з

питань виконання кримінальних покарань, що є правонаступником територіальних органів Міністерства юстиції, які ліквідуються згідно цієї постанови.

Четверте питання. Процес реформування кримінально-виконавчої системи України отримав своє відображення у Кримінально-виконавчому кодексі України, який визначив особливе місце громадського контролю та закріпив один з основних принципів кримінально-виконавчого законодавства - участь громадськості в діяльності органів та установ виконання покарання. Таким чином підвищується роль громадських організацій у створенні належних умов відбування покарання, забезпечення дотримання прав і свобод людини, сприяння у соціальній адаптації громадянам після звільнення, проведенні виховних заходів, а також запобігання здійснення ними нових злочинів.

Ще у Мінімальних стандартних правилах поводження з ув'язненими, прийнятих 30 серпня 1955 року на першому Конгресі Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, вказується на необхідність залучення громадськості до виховання засуджених.

Відповідно до Кримінально-виконавчого кодексу України (далі - Кодекс) участь у виправленні та ресоціалізації засуджених та проведенні соціально-виховної роботи з ними можуть брати об'єднання громадян, релігійні або благодійні організації, окремі особи.

Право здійснювати громадський контроль за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань статтею 25 Кримінально-виконавчого кодексу України надається спостережним комісіям, які утворюються місцевими держадміністраціями, а у разі делегування таких повноважень - виконавчими комітетами міських (за винятком міст районного значення) рад.

Утворення спостережних комісій виконками та держадміністраціями з одночасним обов'язковим включенням до них представників громадських організацій представляє собою за задумом законодавця оптимальну форму поєднання зусиль влади та громадськості. Влада має реальну можливість надати фінансування та організаційно-технічне забезпечення здійснюваних заходів, надати форму владних приписів рішенням спостережної комісії, а громадські організації мають для цього не тільки фінансові можливості, а і вільний час та бажання. Крім цього, спостережні комісії є своєрідною зв'язувальною ланкою між владою, суспільством та засудженим (звільненим).

В даний час не потрібно доводити необхідність участі громадськості в процесі виконання кримінальних покарань. Залучення різних груп громадського суспільства до процесу реформування пенітенціарної системи є невід'ємною частиною гуманізації та демократизації кримінально-виконавчої системи та забезпечує її відкритість та прозорість.

Тема № 3. Історичний досвід та наукове узагальнення найкращих зразків практик виконання кримінальних покарань.

Навчальна мета заняття: вивчити історичний досвід та провести наукове узагальнення найкращих зразків практик виконання кримінальних покарань.

Час проведення: 4 год. денна форма навчання, 4 год. заочна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Ретроспективний погляд на досвід розбудови системи виконання кримінальних покарань в Україні за минуле сторіччя. Ідеологічні та наукові положення, на яких ґрунтувались основні зміни у політиці держави щодо виконання кримінальних покарань.

2. Вплив наукових осередків (шкіл) кримінально виконавчого права на зміст і тенденції реалізації державної політики виконання кримінальних покарань. Впровадження ідей провідних науковців в пенітенціарну політику і діяльність держави.

3. Досягнення та перспективи подальшої імплементації міжнародних стандартів поводження із засудженими в пенітенціарну систему України. Правила ООН стосовно заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням.

Література:

Основна:

1. Кримінально-виконавче право : підручник / Б.М. Головкін, А.Х.Степанюк, О.В. Лисодед та ін. ; за заг. ред. Б.М. Головкіна, А.Х. Степанюка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків : Право, 2019. – 288 с. — Режим доступу: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/3_kriminalno-vikonavche-pavo_2-2019_.pdf

2. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій / В.Ф. Примаченко, В.Г. Хашев, В.В. Шаблистий, С.М. Школа, Л.Г. Якименко; за заг. ред. В.В. Шаблистого. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. – 236 с.— Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/4964>

3. Автухов К. А., Гель А. П., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України. Підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2020. 432 с.

4. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано- Франківськ: Прикарпат. Нац. Ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.

5. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / заг. ред. Є. С. Назимко. Київ : ВД «Дакор». 2020. 210 с. Режим доступу: https://book-u-e.s-o-m.ua/upload/iblosc/759/57c3e85e_de53_11eb_8150_0050568ef5e6_6c0e10ea_de55_11eb_8150_0050568ef5e6.pdf

Перше питання. Питання про зміст покарання, його юридичну природу і примусовий характер – одне з найстаріших у суспільстві і науці, а розуміється воно як право держави карати і обов'язок винних у вчиненні злочину прийняти це покарання. Покарання було і залишається суворим,

історично мінливим, але необхідним засобом ефективної боротьби зі злочинністю. Ще в давні часи соціальна і правова сутність покарання знаходилась у центрі уваги юристів, державних діячів, філософів, які із різних позицій осмислювали не тільки можливість, але й обов'язок державної влади покласти на злочинців покарання як карального, так і попереджувального характеру. Покарання - це завжди кара, дія держави до особи, яка вчинила злочинне діяння.

Значну роль у нормативно-правовому регулюванні діяльності у сфері виконання покарань до 1917 р. відігравала "Загальна тюремна інструкція", остаточно затверджена 28 грудня 1915 р. Загалом інструкція торкалася конкретних питань роботи пенітенціарних установ і відносин у системах: в'язень – адміністрація та персонал; персонал – адміністрація; адміністрація – центральне управління. У ній можна знайти все, починаючи з прав, обов'язків, відповідальності в'язня, закінчуючи правами, обов'язками, відповідальністю центральних органів виконання покарань.

Однак, із революційними подіями 1917 року розвиток тюремної справи зупинився, а ситуація в тюремних закладах почала погіршуватися, що призвело до дестабілізації обстановки в тюремних закладах та їх некерованості.

Політичний період розпочинається зі створенням радянської системи керівництва і контролю за діяльністю установ виконання покарань і супроводжувався ліквідацією тюремних інституцій попередньої влади, і звільнення чиновників колишнього Міністерства юстиції Директорії.

Ще однією новелою у кримінально-виконавчій практиці періоду становлення виправно-трудової системи було створення „таборів примусової праці”. Все почалось із прийняття 5 вересня 1918 р. РНК РРФСР постанови „Про красний терор” де зазначалось про необхідність ізоляції „класових ворогів” у „концентраційних таборах”.

Проект Пенітенціарного кодексу УРСР орієнтувався здебільшого на останні досягнення пенітенціарної науки і практики, хоча зберігається класовий підхід до вирішення проблеми боротьби зі злочинністю і вигідно відрізнявся від Виправно-трудового кодексу УРСР 1925 р., проекту, створеного на базі вже діючого Виправно-трудового кодексу РРФСР 1924 р.

Друге питання. Систематична та досить інтенсивна наукова розробка проблем кримінального покарання починається з другої половини XVIII ст. Мова йде про праці Беккарія, Монтеск'є, Вольтера та інших просвітителів. На питання про сутність каральної політики за вчинені злочини намагалися дати відповідь і такі філософи, як Гегель, Фейєрбах, Кант. Зокрема, Гегель тісно пов'язував гуманізацію кримінального покарання з прогресом просвітництва.

Питання про зміст покарання, його юридичну природу і примусовий

характер – одне із найстаріших у суспільстві і науці, а розуміється воно як право держави карати й обов'язок винних у вчиненні злочину прийняти це покарання. Історичне дослідження кримінального покарання вказує, що його існування було наявним будь-якому організованому людському суспільству на всіх етапах розвитку. Покарання було і залишається примусовим заходом, історично мінливим, але необхідним засобом ефективної боротьби зі злочинністю.

Третє питання. Міжнародні стандарти поводження із засудженими — це прийняті на міжнародному рівні норми, принципи і рекомендації в галузі виконання покарань і діяльності органів і установ виконання покарань. Ці стандарти були узгоджені міжнародною спільнотою і в їх підґрунті насамперед лежить Загальна декларація прав людини. Прийняті на її розвиток Міжнародний пакт про громадянські і політичні права та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, які породжують юридичні зобов'язання для держав, котрі їх ратифікували (в тому числі й Україна), містять відповідні положення щодо поводження з особами, позбавленими волі. Крім цих міжнародних документів загального (універсального) характеру є доволі великий перелік документів, що доповнюють і деталізують загальні принципи і безпосередньо стосуються засуджених. Перелік основних міжнародних правових документів щодо осіб, що відбувають покарання за вироком суду, нараховує понад 30 найменувань. За ступенем зобов'язань, що виникають при впровадженні міжнародних стандартів у кримінально-виконавче законодавство тих чи інших країн, існують положення, що є обов'язковими до виконання в національних кримінально-виконавчих системах, і такі, що розглядаються як рекомендації, для реалізації яких повинні бути створені відповідні соціально-економічні передумови.

5 лютого 2015 року Верховною Радою України прийнято Закон України “Про пробацію” (№ 160-VIII).

Таким чином Верховна Рада України схвалила реальний крок у сфері наближення юстиції України до міжнародних стандартів і впровадження у державі принципово нової системи заходів кримінально-правового характеру, покликаних у першу чергу забезпечити безпеку суспільства.

Маючи майже 200-річну історію розвитку у різних країнах процес розвитку пробації відбувався по різному, але загальними рисами пробації у всіх країнах є:

- не застосування до порушника покарання у виді ув'язнення або узагалі звільнення від покарання (на підставі спеціального дослідження особистості правопорушника);
- застосування пробації до правопорушника у залежності від обставин (вчинений злочин, особистість, соціальна ситуація правопорушника);
- здійснення нагляду, який відрізняється від поліцейського нагляду та поєднаний з соціальною допомогою правопорушнику у процесі ресоціалізації.

Починаючи з 1981 року, ООН та Рада Європи ухвалювали документи, спрямовані на розширення заходів, альтернативних тюремному ув'язненню. Основні з них це: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №45/110 про Стандартні мінімальні правила ООН щодо заходів, не пов'язаних з тюремним ув'язненням (Токійські правила, 1990 р.), Європейська Конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками (ETS №51, 1964 р.), Рекомендація №R (92)16 Комітету Міністрів Ради Європи про Європейські правила стосовно альтернативних покарань і заходів. У цілому ухвалено близько 20 резолюцій, які спрямовані на розвиток у країнах учасницях ООН або Ради Європи заходів, альтернативних тюремному ув'язненню.

Сьогодні пробація є невід'ємним елементом системи кримінальної юстиції у європейських країнах. Останнім документом, який визначає європейські принципи пробації, стала Рекомендація №CM/(2010)1 КМРЄ про Правила Ради Європи з пробації.

Закон України “Про пробацію” розроблявся з урахуванням європейських стандартів пробації.

Із дванадцяти функцій служб пробації, визначених Правилами Ради Європи про пробацію, на орган пробації України покладено дев'ять (за виключенням програм відновного правосуддя, роботи з потерпілими від злочинів, засудженими-іноземцями та умовно-достроково звільненими від покарання у виді обмеження або позбавлення волі):

- доповідь суду про особу обвинуваченого;
- громадські роботи;
- оцінка ризику вчинення повторного злочину;
- індивідуальне планування роботи
- заходи виховного характеру
- оцінка результатів реалізації запланованих заходів
- допомога в соціальній адаптації
- надання повноважень персоналу щодо мотивації засуджених до виконання обов'язків
- профілактика злочинності (взаємодія із зацікавленими організаціями).

Правила Ради Європи про пробацію (частина 1. Визначення) визначають пробацію як систему виконання у суспільстві покарань, призначених правопорушнику, що включає коло заходів виховного впливу, таких як нагляд, контроль та надання допомоги, що мають на меті залучення засудженого до суспільного життя та забезпечення безпеки суспільства.

Саме на забезпеченні безпеки суспільства ставить акцент європейська практика, розглядаючи систему пробації. Дослідники пробації Великої Британії відзначають, що якщо за допомогою пробації вдасться уникнути повторних злочинів лише серед 5% правопорушників, до яких застосовано пробацію, наслідком цього буде забезпечення безпеки одного мільйона громадян країни.

Законом України пробація визначається як система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого (п.6 ч.1 статті 1 Закону).

Безпека суспільства також визначена Законом України "Про пробацію" як перша складова мети пробації (стаття 4 Закону) поряд із запобіганням вчиненню повторних злочинів та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинувачених, з метою прийняття судом рішення про міру їхньої відповідальності.

Орган пробації був створений у складі Державної пенітенціарної служби України шляхом реорганізації кримінально-виконавчої інспекції, яка забезпечує виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі. Європейські стандарти пробації допускають існування служби пробації як автономної державної структури, так і у складі інших державних служб (наприклад, Швеція, Данія, Норвегія, Канада, Грузія – служба пробації входить до складу служби виконання покарань).

Тема № 4. Наукове забезпечення виконання кримінальних покарань не пов'язаних з позбавленням волі.

Навчальна мета заняття: перевірити, закріпити та поглибити знання аспірантів про порядок і умови виконання і відбування кримінальних покарань не пов'язаних з позбавленням волі.

Час проведення: 6 год. денна форма навчання, 2 год. заочна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Наукове забезпечення виконання покарань у виді штрафу.
2. Наукове забезпечення виконання покарань у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу.
3. Наукове забезпечення виконання покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.
4. Наукове забезпечення виконання покарань у виді службових обмежень для військовослужбовців.
5. Наукове забезпечення виконання покарань у виді обмеження волі.
6. Наукове забезпечення виконання покарань у виді арешту.

Література:

Нормативні акти:

1. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Кримінально-виконавчий кодекс [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Про Національну поліцію: закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

5. Про державну кримінально-виконавчу службу України: закон України від 23.06.2005 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>

Основна:

1. Кримінально-виконавче право : підручник / Б.М. Головкін, А.Х.Степанюк, О.В. Лисодєд та ін. ; за заг. ред. Б.М. Головкіна, А.Х. Степанюка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків : Право, 2019. – 288 с. — Режим доступу: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/3_kriminalno-vikonavche-pavo_2-2019_.pdf

2. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій / В.Ф. Примаченко, В.Г. Хашев, В.В. Шаблистий, С.М. Школа, Л.Г. Якименко; за заг. ред. В.В. Шаблистого. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. – 236 с.— Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/4964>

3. Автухов К. А., Гель А. П., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України. Підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2020. 432 с.

4. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано- Франківськ: Прикарпат. Нац. Ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.

5. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / заг. ред. Є. С. Назимко. Київ : ВД «Дакор». 2020. 210 с. Режим доступу: https://book-u-e-s-o-m-u-a/u-p-l-o-a-d/i-b-l-o-s-k/759/57c3e85e_de53_11eb_8150_0050568ef5e6_6c0e10ea_de55_11eb_8150_0050568ef5e6.pdf

Додаткова:

1. Кудіна, Ю. О. Законодавство про досудову пробацію пострадянських країн / Юлія Олександрівна Кудіна // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки, відзначення Дня Європи та 70-річчя заснування Ради Європи (м. Харків, 16 трав. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2019. — С. 97-102. Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/bc38f1ec-d7cc-47a6-b560-b179f08600b0>

2. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Виправлення та ресоціалізація засуджених на території України у XIX-XX століттях : теоретичні та практичні аспекти // Проблеми законності. Зб. наук. праць. 2021. Вип.153. С.131-154. Режим доступу: <http://plaw.nlu.edu.ua/issue/download/14095/7591>

3. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Щодо ресоціалізації та реінтеграції засуджених за проєктом Кримінального кодексу України // Мультидисциплінарні наукові дослідження і інновації: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Куновіце, Чеська Республіка 17-18 листопада 2021 р. Куновіце : Академія ГУСПОЛ, 2021. С.19-23.

4. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Виправлення та ресоціалізація засуджених та суміжні поняття // Проблеми законності : зб. наук. праць. 2021. №155. С.182-207. Режим доступу: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/download/240934/244980/568717>

Перше питання. Суди доволі часто призначають покарання у виді штрафу. Окрім того, не можна недооцінювати переваг штрафу, як покарання, що не пов'язано з позбавленням волі. Це і менша репресивність даного виду покарання, не обмежується свобода пересування засудженого, свобода спілкування з іншими громадянами і т. і; при виконанні не перериваються соціально корисні зв'язки засудженого з рідними та близькими, трудовим колективом і громадськими об'єднаннями; засуджений не вилучається зі звичного соціального середовища, тому немає необхідності в його соціальній реабілітації після відбування кримінального покарання; дозволяє уникнути тісного контакту засудженого з криміналітетом і отримання негативного досвіду; суспільство не несе великих матеріальних витрат по утриманню таких засуджених; більш ефективно здійснюється соціальний контроль за виконанням кримінального покарання, забезпечуються права, свободи і законні інтереси засуджених. Відповідно можна говорити про досить високу ефективність даної міри покарання.

Юридичний порядок виконання покарання у виді штрафу визначений Кримінально-виконавчим кодексом України. Засуджений зобов'язаний сплатити штраф у місячний строк після набрання вироком суду законної сили і повідомити про це кримінально-виконавчій інспекції за місцем проживання шляхом пред'явлення документа про сплату штрафу.

У разі призначення штрафу з розстрочкою виплати певними частинами засуджений зобов'язаний сплачувати штраф у розмірі та строки, встановлені вироком суду. Про сплату відповідної частини штрафу засуджений повідомляє кримінально-виконавчій інспекції за місцем проживання шляхом пред'явлення документа про сплату відповідної частини штрафу.

У разі несплати засудженим штрафу у строк, суд за поданням кримінально-виконавчої інспекції розглядає питання про розстрочку виплати несплаченої суми штрафу або заміну несплаченої суми штрафу покаранням у виді громадських, виправних робіт або позбавлення волі відповідно до закону.

У разі несплати засудженим чергового платежу під час призначення штрафу з розстрочкою виплати суд через місяць після закінчення строку виплати чергового платежу за поданням кримінально-виконавчої інспекції замінює несплачену суму штрафу покаранням у виді громадських, виправних робіт або позбавлення волі відповідно до закону.

Отже, уважне вивчення ст. 26 КВК України “Порядок виконання покарання у виді штрафу” надає змогу стверджувати, що функції контролю за виконанням покарання у виді штрафу законодавець покладає на кримінально-виконавчу інспекцію, проте Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених» від 07.09.2016 р. №1492-VIII у Кримінально-виконавчому кодексі термін “кримінально-виконавча інспекція” у всіх відмінках було замінено на “уповноважений орган з питань пробації”, всі обов'язки, що раніше покладалися на кримінально-виконавчі інспекції було передано органам пробації із внесенням відповідних змін у текст КВК України. Проте ці зміни чомусь не торкнулися виконання покарання у виді штрафу. Фактично контроль за виконанням штрафу покладено на орган, якого не існує (маються на увазі кримінально-виконавчі інспекції).

Отже на законодавчому рівні повинно бути вирішено питання стосовно того, на який орган державної влади буде покладено виконання покарання у виді штрафу.

Друге питання. Покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу не є новелою в українській системі покарань. Цей вид кримінального покарання був передбачений і в КК України 1960 року. Його назву, зміст, підстави, порядок та умови застосування визначено у ст.ст. 23 і 37 цього Кодексу. На момент набрання вказаним КК чинності це покарання іменувалося «позбавлення військового або спеціального звання» (п. 2 ч. 3 ст. 23). Зазначена назва повною мірою відображала зміст цього покарання, який і полягав у позбавленні засудженого належного йому військового чи спеціального звання. Покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу призначається як додаткове покарання за вчинення тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Останні зміни, що стосувалися розглядуваного покарання, були внесені у КК 1960 року Законом України від 11 липня 1995 р. «Про внесення змін і доповнень до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності посадових осіб» [9]. Цим Законом: а) була змінена назва цього покарання. Воно стало іменуватися «позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину, кваліфікаційного класу»; б) по-іншому визначалися види звань, яких могло бути позбавлено засудженого. Відтепер аналізоване покарання передбачало позбавлення винного належного йому військового, спеціального звання, рангу, чину, кваліфікаційного класу.

Особливістю зазначеного виду покарання є: 1) наявність у особи військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу; 2) визнання особи винною у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину.

Вчинення таких злочинів саме по собі ганьбить звання, ранг, чин або кваліфікаційний клас, тому закон надає суду право позбавити засудженого того чи іншого статусу.

Порядок і умови виконання покарання у виді позбавлення військового або спеціального звання визначаються ст. 31 КВК України.

Суд, який постановив вирок про позбавлення засудженого військового чи спеціального звання, надсилає копію вироку після набрання ним законної сили органу, що присвоїв звання. Після одержання копії вироку, яким засудженого позбавлено військового або спеціального звання, орган, що присвоїв це звання, вносить у встановленому порядку до відповідних документів запис про позбавлення засудженого звання і вживає заходів до позбавлення його всіх прав і пільг, пов'язаних з цим званням, про що повідомляє суд.

Вирішуючи питання про доцільність застосування покарання у виді позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу суд повинен враховувати не тільки суспільну небезпеку вчиненого злочину, особу винного, а також і те, що застосування цього покарання здійснює на засудженого моральний вплив, а також тягне за собою певні правові наслідки.

Третє питання. Україна як член відповідних міжнародних організацій не тільки взяла на себе низку зобов'язань правового характеру, а й затвердила план дій у цьому напрямі, включаючи питання, що пов'язані із зменшенням випадків застосування до засуджених такого покарання, як позбавлення волі, та одночасного збільшення питомої ваги альтернативних до нього видів державного примусу. Одним із таких кроків у цьому напрямі стало створення в Україні Служби пробації та покладення на неї функцій із забезпечення виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, що також потребує наукового розроблення й вирішення складних проблем практичного характеру.

Позбавлення права обіймати певні посади полягає в забороні засудженому на вказаний у вирокі суду строк обіймати посаду, яку він обіймав під час вчинення злочину, та аналогічні посади на інших підприємствах, в установах чи організаціях різної форми власності тощо, а позбавлення права займатися певною діяльністю – в забороні займатися тією діяльністю, у зв'язку з якою винним було вчинено злочин.

Засуджений до покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатись певною діяльністю (ст. 34 Кримінально-виконавчого кодексу України) зобов'язаний:

- виконувати судові рішення;
- надавати на вимогу уповноваженого органу з питань пробації документи, пов'язані з виконанням даного покарання;
- повідомляти уповноважений орган з питань пробації про місце роботи і проживання чи їх зміну;
- з'являтися за викликом до уповноваженого органу з питань пробації.

Засудженому забороняється без погодження з уповноваженим органом з питань пробації виїжджати за межі України.

Органи які, мають право анулювати дозвіл на заняття певними видами діяльності, зобов'язані не пізніше трьох днів після одержання копії судового рішення анулювати дозвіл на заняття тим видом діяльності, яка заборонена

засудженому, вилучити відповідний документ, який надає даній особі право займатися певним видом діяльності, і повідомити про виконання судового рішення уповноважений орган з питань пробації.

Власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган за місцем роботи засудженого зобов'язаний:

- не пізніше трьох днів після одержання копії судового рішення звільнити засудженого з посади, яку він обіймає, або від того виду професійної діяльності, права на який його позбавлено;
- внести до трудової книжки засудженого запис про те, на якій підставі, на який строк і які посади він позбавлений права обіймати або яким видом професійної діяльності він позбавлений права займатися;
- та повідомити уповноважений орган з питань пробації про виконання судового рішення.

Четверте питання. Особливістю покарання у виді службового обмеження є те, що військовослужбовець служби за контрактом, прапорщик, офіцер, продовжуючи проходити військову службу, зазнає певних обмежень, пов'язаних із просуванням по службі, вислугою років та грошовим забезпеченням. Службові обмеження є спеціальним строковим видом покарання для військовослужбовців, яке відбувається за місцем проходження ним служби. Фактично даний вид покарання є своєрідним видом виправних робіт для військовослужбовців.

Зміст покарання у виді службових обмежень для військовослужбовців полягає в тому, що засуджений протягом визначеного вироком суду терміну не може бути підвищений у посаді, військовому званні, а строк відбуття покарання не зараховується до вислуги років на присвоєння чергового спеціального звання. Крім того, із грошового утримання військовослужбовця проводяться утримання в доход держави у розмірі, встановленому вироком суду, в межах від 10 до 20 %.

П'яте питання. Покарання у вигляді обмеження волі вперше запроваджено до вітчизняного законодавства Кримінальним кодексом України (далі – КК України) в редакції 2001 року, відповідно до якої, зміст даного покарання полягає у триманні особи в кримінально-виконавчих установах відкритого типу без ізоляції від суспільства в умовах здійснення за нею нагляду з обов'язковим залученням до праці. Такий вид покарання встановлюється на строк від 1 до 5 років і не застосовується до неповнолітніх, вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до чотирнадцяти років, осіб, які досягли пенсійного віку, військовослужбовців строкової служби та до інвалідів I та II групи.

Сьогодні питання виконання покарання у вигляді обмеження волі – досить складна практична і теоретична проблема, яка ще не отримала ґрунтовної наукової розробки. Покарання у вигляді обмеження волі у своїх працях розглядали такі вчені, як Л.В. Багрій-Шахматов, В.А. Бадира, М.І. Бажанов, І.Г. Богатирьов, Є.М. Бодюл, І.М. Гальперін, О.І. Зубков, О.Г. Колб, О.В. Лисодєд, О.С. Міхлін, О.М. Неживець, К.А. Новикова, Л.П. Оніка, Ю.А. Пономаренко, М.С. Рибак, В.І. Селіверстов, А.Х. Степанюк, М.О. Стручков,

Ф.Р. Сундуrow, Ю.М. Ткачевський, В.М. Трубніков, В.І. Тютюгін, В.О. Уткін, О.Г. Фролова, О.В. Шаміс, І.В. Шмаров, І.С. Яковець та інші.

Обмеження волі є достатньо специфічним видом покарання, що полягає в обмеженні свободи пересування, свободи вибору місця проживання чи перебування, а також вільного вибору виду трудової діяльності. Разом із тим, проводячи межу між позбавленням та обмеженням волі, необхідно відзначити, що відмінність полягає лише у рівні ізоляції особи від суспільства, більшій чи меншій інтенсивності. Під час виконання покарання у вигляді обмеження волі у своїй сукупності обмеження особистих прав і свобод засудженого не створюють такої ізоляції, як при позбавленні волі.

За загальним правилом обмеження волі відноситься до покарань, які є альтернативними такому виду покарання, як позбавлення волі на певний строк. Покарання у виді обмеження волі як і позбавлення волі, пов'язане з виправним впливом на засудженого і полягає в триманні засуджених у кримінально-виконавчих установах. Засуджені до покарання у виді обмеження волі тримаються у кримінально-виконавчих установах відкритого типу, а саме у виправних центрах.

Покарання у вигляді обмеження волі насамперед має на меті зменшити негативний вплив позбавлення волі, зокрема – стосовно осіб, які вчинили злочин невеликої та середньої тяжкості. Застосування покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, як альтернатива позбавленню волі цілком відповідає положенням міжнародних норм і стандартів, які Україна ратифікувала та зобов'язалась виконувати (Токійські правила). Також цей вид покарання має важливе значення у практичному здійсненні поетапної зміни умов утримання засуджених до позбавлення волі з огляду на їх правомірну поведінку.

Шосте питання. У широкому значенні арешт характеризується за ознаками, які властиві усім видам покарань, тобто є заходом державного примусу; призначається від імені держави і виключно вироком суду; тій особі, яка визнана винною у вчиненні злочину; за вчинення саме злочину; полягає у передбаченому КК обмеженні прав і свобод засудженого; тягне за собою судимість. Арешт у вузькому значенні характеризується такими специфічними ознаками, як: особливості змісту (лімітація волі, що здійснюється шляхом пригнічення рефлексу особистої свободи у засудженого за допомогою його фізичної ізоляції); спеціально встановлене місце відбування (арештний дім); режим підвищеної суворості (який проявляється значною кількістю правообмежень); короткочасний строк покарання.

Порівняльний аналіз умов відбування арешту й позбавлення волі дозволяє визначити, що ізоляція, які зазнають засуджені до арешту, є суворішою, порівняно з тією, якій піддаються засуджені до позбавлення волі, навіть, у порівнянні з тими, які тримаються в приміщеннях камерного типу колоній максимального рівня безпеки. Це дає підстави для висновку, що серед усіх засуджених саме засуджені до арешту є найбільш ізольованими.

За кримінальним законом арешт може бути призначений на строк від одного до шести місяців, що є відносно коротким строком, порівняно з

іншими покараннями, пов'язаними з ізоляцією засуджених, однак вплив на особу під час відбування арешту підсилюється суворістю умов відбування. Разом з тим саме тривалість строків, на які призначається арешт, пояснює його розташування в системі покарання між конфіскацією майна й обмеження волі.

Тема № 5. Сучасні концепції виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі.

Навчальна мета заняття: ознайомитися із сучасними концепціями виконання кримінального покарання у виді позбавлення волі

Час проведення: 4 год. денна форма навчання, 2 год. заочна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Науковий пошук оптимальної системи класифікації засуджених при виконанні покарання у виді позбавлення волі і адекватної системи установ виконання покарань.

2. Наукове обґрунтування оптимізації режиму виконання та умов відбування покарання, вдосконалення правового регулювання праці, матеріально-побутового та медико-санітарного забезпечення засуджених до позбавлення волі.

3. Науковий пошук і обґрунтування ефективності сучасних форм і методів освітньої, виховної, культурно-просвітницької роботи у процесі виправлення та виховання засуджених.

4. Проблемні аспекти відбування покарання окремими групами засуджених: жінками, неповнолітніми, особами з обмеженими можливостями, засудженими до довічного позбавлення волі та іншими. Наукова дискусія щодо принципу рівності застосування певних видів кримінального покарання до різних соціальних груп засуджених за злочини.

Література:

Нормативні акти:

1. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Кримінально-виконавчий кодекс [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Про Національну поліцію: закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

5. Про державну кримінально-виконавчу службу України: закон України від 23.06.2005 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>

6. Про виконавче провадження: закон України від 02.06.2016 р. № 1404-V-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>

7. Про пробацію: закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>

Основна:

1. Кримінально-виконавче право : підручник / Б.М. Головкін, А.Х.Степанюк, О.В. Лисодед та ін. ; за заг. ред. Б.М. Головкіна, А.Х. Степанюка. — 2-ге вид., перероб. і допов. — Харків : Право, 2019. — 288 с. — Режим доступу: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/3_kriminalno-vikonavche-pavo_2-2019_.pdf

2. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій / В.Ф. Примаченко, В.Г. Хашев, В.В. Шаблистий, С.М. Школа, Л.Г. Якименко; за заг. ред. В.В. Шаблистого. — Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. — 236 с.— Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/4964>

3. Автухов К. А., Гель А. П., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України. Підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2020. 432 с.

4. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано- Франківськ: Прикарпат. Нац. Ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.

5. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / заг. ред. Є. С. Назимко. Київ : ВД «Дакор». 2020. 210 с. Режим доступу: https://book-u-e.s-o-m.u-a/u-p-l-o-a-d/i-b-l-o-s-k/759/57c3e85e_de53_11eb_8150_0050568ef5e6_6c0e10ea_de55_11eb_8150_0050568ef5e6.pdf

Перше питання. Задля досягнення максимальної ефективності виконання покарання, зведення до мінімуму деформації особи засудженого в умовах ізоляції і блокування поширення кримінальної субкультури застосовується первинна(юридична) і вторинна(психологічна) класифікація. Класифікація засуджених до позбавлення волі — це розподіл їх на відносно однорідні категорії за певними ознаками для створення найбільш ефективних умов у досягненні цілей покарання. Після винесення вироку засудженому-рецидивісту відбувається вибір виду установи виконання покарань за правилами первинної класифікації. Головним завданням, метою класифікації засуджених до позбавлення волі є передусім диференціація їх за установами виконання покарання для того, щоб забезпечити індивідуалізацію покарання на стадії його виконання.

Серед даних, які характеризують особу засудженого, важливе значення має його минула злочинна діяльність, тобто сукупність відомостей, що дають уявлення про характер раніше вчинених злочинів, вид покарання, яке відбувала людина раніше. Згідно із названими підставами вирізняють такі групи засуджених: засуджені уперше; особи, які раніше відбували покарання у виді позбавлення волі. Проте серед дослідників кримінально-виконавчого права існують і інші підходи до змісту первинної класифікації. І.С. Яковець вважає, що первинна класифікація повинна проводитися на підставі таких ознак, як стать, вік, вид і строк покарання.

Проблемним питанням, які виникають під час виконання покарання у виді позбавлення волі на певний строк приділяли увагу такі вчені, як Ю.М. Антонян, А.В. Армашова, А. Гель, С.І. Голік, В.В. Голіна, В.П. Рєвін, С.Ю. Лукашевич, В.Е. Южанін, А.М. Яковлев, В.П. Петков, О.Г. Колб, С. Скоков, Н.А. Стручков, А.С. Міхлін, Г.Ф. Хохряков, А.П. Некрасов, І.С. Яковець, Д.Л. Виговський, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський та ін.

Питання стосовно порядку і умов відбування різних видів покарань, потребує подальшого вивчення і удосконалення питання оптимізації кримінально-виконавчого законодавства щодо виконання та відбування покарання у виді позбавлення волі.

По-перше, вбачається необхідним звернути увагу на процедуру визначення виду виправної установи, де відбуватиме покарання засуджених.

Окремі проблеми відбування покарання у виді позбавлення волі жінками та неповнолітніми.

Потребує змін і система відбування покарання у виді довічного позбавлення волі.

Друге питання. Приведення встановленого порядку виконання та відбування покарання у відповідність до нового підходу є пріоритетним напрямом реформування кримінально-виконавчого законодавства у цілому та інституту режиму зокрема шляхом оптимізації структури кримінально-виконавчої служби та системи управління органами і установами виконання покарань, слідчими ізоляторами, розроблення такої їхньої моделі, яка б відповідала міжнародним нормам, забезпечення поетапного приведення умов тримання осіб, узятих під варту та засуджених, в існуючих установах виконання покарань та слідчих ізоляторах у відповідність до міжнародних норм.

Режим у місцях позбавлення волі повинен, у першу чергу, забезпечувати умови життя, сумісні з людською гідністю та нормами, прийнятими у суспільстві; зводити до мінімуму негативні наслідки ув'язнення та різницю між життям в умовах ув'язнення та на волі, з тим щоб в'язень не втратив почуття самоповаги або особистої відповідальності.

Третє питання. Відповідно до ст. 123 КВК України соціально-виховна робота спрямована на формування та закріплення в засуджених прагнення до зайняття суспільно корисною діяльністю, сумлінного ставлення до праці, дотримання вимог законів та інших прийнятих у суспільстві правил поведінки, підвищення їхніх загальноосвітнього й культурного рівнів..

Для визначення змісту соціально-виховної роботи в основу варто покласти підхід національних і зарубіжних фахівців, який полягає в його умовному розчленуванні на різні категорії. Зокрема, І.Б. Ускачова зазначає, що соціальна та виховна робота із засудженими до позбавлення волі є самостійними видами діяльності, спрямованими на досягнення основної мети – виправлення засуджених.

Одним із основних засобів виправлення і ресоціалізації засуджених є загальноосвітнє та професійно-технічне навчання. Всебічний та гармонійний розвиток особи неможливий без навчання, що є гарантією реалізації засудженим права на працю, на свободу літературної, художньої та наукової творчості.

Навчальна діяльність посідає значне місце у виправленні засуджених. Вона впливає на них, сприяє розвитку моральних якостей, розширює поле їхньої колективної діяльності і спілкування.

Всі засоби повинні застосовуватись комплексно з урахуванням виду покарання, особистості засудженого, характеру, ступеня суспільної небезпеки і мотивів вчиненого злочину та поведінки засудженого під час відбування покарання. Разом з цим, суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання та громадський вплив, нерідко, буває епізодичними та нестабільними засобами виправлення та ресоціалізації в період відбування покарання у виді позбавлення волі.

Четверте питання. Проблемні питання, які виникають під час відбування кримінального покарання жінками й неповнолітніми досліджували такі вчені, як В.В. Голіна, І.М. Даньшин, О.М. Джужа, І.І. Карпець, В.О. Корчинський, О.Г. Колб, Є.В. Кузнецов, В.І. Курляндський, Є.М. Моїсєєв, О.С. Міхлин, В.С. Наливайко, В.Г. Панасевич, С.С. Степичев, А.Х. Степанюк, М.О. Стручков, В.В. Скибицький, О.В. Таволжанський, С.Я. Фаренюк та інші. Значна кількість неповнолітніх мають високий рівень соціальної й педагогічної занедбаності, є соціально дезадаптованими. Це виявляється в порушенні норм моралі та права, в асоціальних формах поведінки й деформації системи внутрішньої регуляції, ціннісних орієнтацій, соціальних настанов, соціального розвитку. Їхній поведінці дуже часто властива імпульсивність, спонтанність, агресивність. Частина неповнолітніх засуджених мають схильності до вживання алкоголю, інших психоактивних речовин, що призводить до зниження інтелекту та інших проблем, пов'язаних з органічним ураженням головного мозку.

Розглядаючи категорію таких засуджених, як жінки, варто вказати, що вони складніше адаптуються до життя на свободі, оскільки більшість із них не мають куди повертатись, втратили сім'ї, зв'язки з дітьми, інші соціальні зв'язки. Жінки здебільшого значно більше переживають розлучення із сім'єю та її розпад. А оскільки саме на жінці часто лежить відповідальність за родину та дітей, то факт її ув'язнення може спричинити проблеми не лише для неї, а й для всіх членів її родини. Сім'я найчастіше відіграє роль стримуючого фактора, що підтримує позитивну поведінку жінки як у межах колонії, так і після звільнення. Особливу увагу пропонується приділяти

підготовці педагогічного персоналу, який працюватиме у виховних установах, особливо щодо психологічної підготовки таких кадрів. Адже у виховних колоніях знаходяться особливо тяжкі підлітки, з якими потрібно працювати не тільки надаючи їм знання, а й проводити величезну виховну роботу.

Жінки є більш емоційно нестабільними, слабшими від чоловіків, що вимагає, в свою чергу, більш уважного ставлення до них, проведення значної роботи щодо їх виправлення та ресоціалізації. Особливе місце займають жінки, що є матерями з дітьми, що знаходяться у будинках дитини при колоніях. По суті, ці діти, що є невинними, вже з перших днів свого життя зазнають обмежень, пов'язаних з відбування їхніми матерями покарання. Знову ж таки, до персоналу цих установ виконання покарань висувуються вимоги працювати із засудженими не тільки як з громадянами, а й як жінками, що мають виховати дітей законослухняними членами суспільства.

Щодо осіб з обмеженими можливостями. У кримінально-виконавчому законодавстві незначна кількість норм стосується таких засуджених. Вони мають певні додаткові потреби, які має забезпечити держава через установу виконання покарань. Сучасний стан діяльності цих установ потребує суттєвих змін як на законодавчому рівні, так і в сенсі матеріально-технічного забезпечення.

Тема № 6. Пробація – новітня для України форма кримінально-виконавчої діяльності.

Навчальна мета заняття: ознайомитись зі змістом інституту пробації та визначитися з позитивними питаннями застосування апробації в Україні.

Час проведення: 4 год. денна форма навчання.

Навчальні питання:

1. Сучасні світові концепції організації та нормативного забезпечення пробації.
2. Пробація як основний напрямок реформування кримінально-виконавчої системи України.
3. Наукові розробки щодо подолання проблем звільнення від відбування покарання, допомоги звільненим особам та їх соціальної адаптація.
4. Вдосконалення форм соціального контролю та громадського патронату за особами, що відбули або звільнені від відбування кримінального покарання.

Література:

Нормативні акти:

1. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80

2. Кримінально-виконавчий кодекс [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>

3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

4. Про Національну поліцію: закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

5. Про державну кримінально-виконавчу службу України: закон України від 23.06.2005 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>

Основна:

1. Кримінально-виконавче право : підручник / Б.М. Головкін, А.Х.Степанюк, О.В. Лисодєд та ін. ; за заг. ред. Б.М. Головкіна, А.Х. Степанюка. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків : Право, 2019. – 288 с. — Режим доступу: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/3_kriminalno-vikonavche-pavo_2-2019_.pdf

2. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій / В.Ф. Примаченко, В.Г. Хашев, В.В. Шаблистий, С.М. Школа, Л.Г. Якименко; за заг. ред. В.В. Шаблистого. – Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. – 236 с.— Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/4964>

3. Автухов К. А., Гель А. П., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України. Підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2020. 432 с.

4. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано- Франківськ: Прикарпат. Нац. Ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.

5. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / заг. ред. Є. С. Назимко. Київ : ВД «Дакор». 2020. 210 с. Режим доступу: https://book-u e . s o m . u a / u p l o a d / i b l o s k / 759/57c3e85e_de53_11eb_8150_0050568ef5e6_6c0e10ea_de55_11eb_8150_0050568ef5e6.pdf

Додаткова:

1. Кудіна, Ю. О. Законодавство про досудову пробацію пострадянських країн / Юлія Олександрівна Кудіна // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки, відзначення Дня Європи та 70-річчя заснування Ради Європи (м. Харків, 16 трав. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2019. — С. 97-102. Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/bc38f1ec-d7cc-47a6-b560-b179f08600b0>

2. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Виправлення та ресоціалізація засуджених на території України у XIX-XX століттях : теоретичні та практичні аспекти // Проблеми законності. Зб. наук. праць. 2021. Вип.153. С.131-154. Режим доступу: <http://plaw.nlu.edu.ua/issue/download/14095/7591>

3. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Щодо ресоціалізації та реінтеграції засуджених за проєктом Кримінального кодексу України // Мультидисциплінарні наукові дослідження і інновації: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Куновіце, Чеська Республіка 17-18 листопада 2021 р. Куновіце : Академія ГУСПОЛ, 2021. С.19-23.

4. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Виправлення та ресоціалізація засуджених та суміжні поняття // Проблеми законності : зб. наук. праць. 2021. №155. С.182-207. Режим доступу: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/download/240934/244980/568717>

Перше питання. Пробація — це доволі “молода” концепція поведження зі злочинцями, історичний розвиток якої почався в ХІХ ст.

Поява пробації була обумовлена важливими соціальними і культурними тенденціями. Реформи базувалися на ідеях гуманітаризму, поєднаних з висновками щодо неспроможності в'язниці повернути злочинців до суспільства як повноцінних його членів. Питання боротьби зі злочинністю стали аналізуватися у термінах покращення соціальних умов та створення дієвих соціальних служб для певних категорій населення. Ресоціалізація злочинців почала розглядатися як головна мета кримінальної політики.

Англійські та американські заходи можуть розглядатися як перші гуманістичні кроки щодо відвернення злочинців від в'язниці з одночасним спостереженням за ними та проведенням соціальних заходів.

Аналіз досвіду передових країн Європи показує, що виконання альтернативних видів покарань покладено на спеціалізовану державну службу, яка знаходиться поза поліцією та в'язницею — службу пробації.

Суть пробації полягає у встановленні нагляду за засудженим з покладенням на нього певних зобов'язань й обмежень, без ізоляції його від суспільства (відвідувати центри пробації, періодично зустрічатися з наглядовим офіцером, брати участь у певних різновидах діяльності, дотримуватися законослухняної поведінки тощо).

Цю функцію виконує служба пробації, головна мета діяльності якої полягає в захисті суспільства, попередженні повторних злочинів, сприянні реінтеграції правопорушника в суспільство.

Мінімальний період пробації в більшості країн — шість місяців, максимальний — три роки. Застосовуючи пробацію, суд надає правопорушнику можливість розібратися у вчиненому злочині й зробити все необхідне, щоб в подальшому злочин не повторився.

У більшості країн існують спеціальні програми інтенсивної пробації: для водіїв, котрі скоїли злочини в нетверезому стані; соціально-психологічний тренінг сексуальних злочинців; програма утримання від уживання алкоголю, наркотиків; навчання контролю своїх емоцій; профілактики злочинної поведінки тощо.

Практика роботи служби пробації в європейських країнах дозволяє сформулювати такі її основні завдання:

1. Сприяння інтеграції злочинця в суспільстві, формування у нього поваги до соціальних та правових норм;
2. Участь потерпілого в кримінальному процесі та відновлення справедливості стосовно захисту його прав;
3. Залучення злочинця до процесу реституції;
4. Захист суспільства завдяки ефективному застосуванню альтернативних видів покарань;
5. Зменшення ризику вчинення повторних злочинів.

Друге питання. До питання реформування системи органів та установ виконання покарань Державної кримінально-виконавчої служби України зверталась велика кількість науковців, серед яких слід назвати таких, як: К. А. Автухов, В. А. Бадира, І. Г. Богатирьов, О. І. Богатирьова, В. В. Василевич, А. П. Гель, Т. А. Денисова, О. М. Джужа, О. І. Зубков, І. В. Іваньков, О. Г. Колб, В. А. Львовчкін, О. В. Лисодєд, О. М. Литвинов, І. С. Михалко, М. С. Пузирьов, А. Х. Степанюк, В. М. Трубников, Д. В. Ягунов, І. С. Яковець та ін.

Пробація має досягати певних визнаних цілей: а) сприяти розвитку соціальної адекватності та певності власної сили; б) не дати правопорушникові опинитись у товаристві звичних злочинців, що неминуче привело би його до в'язниці; в) дозволити правопорушникові не кидати роботи і водночас пильнувати за його діями; г) забезпечити офіційний канал надання порад та підтримки; д) розірвати ланцюг злочину й покарання.

Однією з найважливіших функцій служби пробації є досудова, яка здійснюється на стадії розслідування злочину одночасно з проведенням слідчих дій органами дізнання та слідства. При цьому, забезпечується збір інформації про правопорушника з метою надання допомоги суду у визначенні найбільш ефективного для даної особи виду покарання (позбавлення волі чи іншого альтернативного покарання) на основі прогнозу подальшої поведінки особи та можливостей її виправлення у в'язниці чи на волі.

Ця функція дає суду можливість отримати додаткову інформацію про особу, яка не завжди може бути отримана в ході слідства та судового засідання, дозволяє розробити програми виправлення засудженого, якщо судом йому буде призначено альтернативний вид покарання, або програми виховного впливу на нього у місцях позбавлення волі.

Значне місце в соціальному дослідженні особистості займають різного роду бесіди з правопорушником, його близькими, рідними, колегами, друзями. Тому, виконання цієї функції вимагає від працівників служби певних знань у галузі психології та педагогіки.

Підготовлений службою пробації висновок сприятиме суду у винесенні правильного вироку, а надалі сприятиме офіцерові пробації у його роботі з виправлення злочинця. При цьому, офіцер пробації є фігурою процесуальною, учасником судового процесу, який підтверджує зроблений висновок і несе відповідальність за підсудного у випадку призначення останньому альтернативного позбавлення волі покарання.

Другою функцією служби пробації є післясудова (виконання альтернативних видів покарань, нагляд за засудженим та його виправлення на

основі спеціальної програми, запропонованої в висновку). Офіцер пробації здійснює соціально-психологічну роботу із засудженим, у ході якого він прагне психологічно впливати на особу, зняти напругу, страх, розчарування, агресію, невдоволення.

Крім того, залежно від складу злочину, характеристики особи та її суспільної небезпеки, суд може додатково встановити пробацію з обов'язковим проживанням у спеціальних гуртожитках, психіатричним лікуванням, а також лікуванням від алкоголізму й наркотичної залежності. Нагляд здійснюють як офіцери пробації, так і волонтери та особи з оточення правопорушника.

Третє питання. Питанням звільнення від відбування покарання з випробуванням були присвячені праці українських і зарубіжних учених: М. І. Бажанова, Ю. В. Бауліна, П. С. Берзіна, І. Г. Богатирьова, І. М. Гальперіна, М. А. Гельфера, 6 О. П. Гороха, В. К. Грищука, Т. А. Денисової, О. М. Джужи, О. О. Дудорова, І. І. Карпеця, А. О. Клевцова, О. О. Книженко, Г. А. Кригера, В. А. Ломако, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, Є. О. Письменського, А. В. Савченко, Е. А. Саркісової, В. В. Скибицького, М. І. Хавронюка, П. В. Хряпінського та ін. Проблеми теоретичного обґрунтування та практики застосування норми про звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають дітей віком до семи років, розглядали в контексті розробки заохочувальних кримінально-правових норм та інституту звільнення від покарання і його відбування такі вчені, як: О. О. Книженко в кандидатській дисертації «Звільнення від відбування покарання з випробуванням» (м. Харків, 2003 р.), П. В. Хряпінський у докторській дисертації «Заохочувальні норми у кримінальному законодавстві України: теоретичні, законотворчі та правозастосовні проблеми» (м. Харків, 2012 р.), Є. О. Письменський у докторській дисертації «Теоретико-прикладні проблеми звільнення від покарання та його відбування за кримінальним правом України» (м. Харків, 2014 р.). Окремі аспекти проблеми звільнення від відбування покарання з випробуванням вагітних жінок і жінок, які мають малолітніх дітей, висвітлено також у ряді наукових публікацій (В. О. Меркулова, Є. С. Назимко, В. П. Філонов, І. В. Шимончук), втім, на монографічному рівні це питання не розроблено. Наукові праці вказаних авторів становлять теоретичну основу дослідження звільнення від відбування покарання з випробуванням.

Четверте питання. ч.2 ст.25 КВК України закріплені спостережні комісії як основний суб'єкт здійснення громадського контролю. Однак, аналіз норм, закріплених у ч.2 ст.24, ст.ст.147-148 КВК України дає підстави вважати що громадський контроль за діяльністю органів і установ виконання покарань може здійснюватися й іншими інституціями та окремими особами. Зокрема оскільки ч.2 ст.24 КВК України передбачає, що представники засобів масової інформації та інші особи можуть відвідувати установи виконання покарань за спеціальним дозволом адміністрації цих установ або органів управління установами, можна зробити висновок що здійснювати громадський контроль можуть і представники засобів масової інформації, а

також і окремі громадяни, в тому числі й представники правозахисних організацій.

Аналіз ст.ст.147-148 КВК України свідчить, що під час відбування покарання у виді позбавлення волі неповнолітніми, виконання функцій, подібних функціям спостережних комісій (громадського контролю та участі у виправленні та ресоціалізації засуджених неповнолітніх) покладається на служби у справах дітей. Служби у справах дітей створюються відповідними органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування і діють на підставі та в порядку, передбаченому Законом України “Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей” від 24 січня 1995р. з наступними змінами та доповненнями. Зокрема із службами у справах дітей погоджуються питання про переведення засудженого, який досяг 18-ти річного віку до виправної колонії (ч.2 ст.147 КВК України) або залишення такого засудженого у виховній колонії (ч.2 ст.148 КВК).

Однією із форм залучення громадськості до процесу виправлення та ресоціалізації засуджених є здійснення представниками релігійних організацій богослужінь та релігійних обрядів. Відповідно до ст.128 КВК України у колонії можуть допускатися лише представники тих релігійних організацій, які зареєстровані у встановленому законом порядку.

4. Рекомендована література (основна, допоміжна), , інформаційні ресурси в Інтернеті

Нормативні акти:

1. Конституція України : від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінально-виконавчий кодекс [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15#Text>
3. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Про Національну поліцію: закон України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
5. Про державну кримінально-виконавчу службу України: закон України від 23.06.2005 [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2713-15#Text>
6. Про адміністративний нагляд за особами, звільненими з місць позбавлення волі: закон України від 01.12.1994 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/264/94-%D0%B2%D1%80#Text>
7. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк: закон

- України від 17.03.2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17#Text>
8. Про виконавче провадження: закон України від 02.06.2016 р. № 1404-V-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text>
  9. Про пробацію: закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>
  10. Про попереднє ув'язнення: закон України від 30.06.1993 № 3352-XII [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>
  11. Про застосування амністії в Україні: закон України від 01.10.1996 № 392/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/96-%D0%B2%D1%80#Text>
  12. Положення про порядок здійснення помилування, затверджене Указом Президента України від 21 квітня 2015 р. № 223/2015 «[Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015#Text>
  13. Порядок організації надання медичної допомоги засудженим до позбавлення волі, затверджений наказом Міністерства юстиції України, Міністерства охорони здоров'я України від 15.08.2014 г № 1348/5/572 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0990-14#Text>
  14. Правила внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджені наказом Міністерства юстиції № 28236/5 від 28.08.2018 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1010-18#Text>

Основна література:

1. Кримінально-виконавче право : підручник / Б.М. Головкін, А.Х.Степанюк, О.В. Лисодєд та ін. ; за заг. ред. Б.М. Головкіна, А.Х. Степанюка. — 2-ге вид., перероб. і допов. — Харків : Право, 2019. — 288 с. — Режим доступу: http://criminology.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2020/05/3_kriminalno-vikonavche-pavo_2-2019_.pdf
2. Кримінально-виконавче право України: курс лекцій / В.Ф. Примаченко, В.Г. Хашев, В.В. Шаблистий, С.М. Школа, Л.Г. Якименко; за заг. ред. В.В. Шаблистого. — Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. — 236 с. Режим доступу: <https://er.dduvs.in.ua/xmlui/handle/123456789/4964>
3. Автухов К. А., Гель А. П., Яковець І. С. Кримінально-виконавче право України. Підручник. Київ: Юрінком Інтер. 2020. 432 с.
4. Кернякевич-Танасійчук Ю.В. Кримінально-виконавча політика України: монографія. Івано-Франківськ: Прикарпат. Нац. Ун-т ім. Василя Стефаника, 2019. 336 с.
5. Кримінально-виконавче право України: навч. посіб. / заг. ред. Є. С. Назимко. Київ : ВД «Дакор». 2020. 210 с. Режим доступу: <https://book->

[у е . с о м . у а / у р л о а д / і б л о с к / 759/57c3e85e_de53_11eb_8150_0050568ef5e6_6c0e10ea_de55_11eb_8150_0050568ef5e6.pdf](https://dspace.univd.edu.ua/items/5166c494-529c-4751-838e-afc4a2a39dc3)

Додаткова література:

1. Канібер Ю. М. Кореляція показників рецидивної злочинності з результатами діяльності виховних колоній [Електронний ресурс] / Канібер Ю. М. // Порівняльно-аналітичне право. — 2019. — № 2. — С. 203-207. — Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/5166c494-529c-4751-838e-afc4a2a39dc3>

2. Кудіна, Ю. О. Законодавство про досудову пробацію пострадянських країн / Юлія Олександрівна Кудіна // Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених : тези доп. учасників наук.-практ. конф. з нагоди святкування Дня науки, відзначення Дня Європи та 70-річчя заснування Ради Європи (м. Харків, 16 трав. 2019 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. - Харків, 2019. — С. 97-102. Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/bc38f1ec-d7cc-47a6-b560-b179f08600b0>

3. Почанська, О. С. Класифікація гарантій прав громадян, засуджених до позбавлення волі в Україні / Почанська Олена Сергіївна // Наше право. — 2020. - № 3. - С. 163–170. -DOI 10.32782/LAW.2020.3.26.

4. Tasks and functions of the subjects of guaranteeing rights of persons sentenced to imprisonment in Ukraine / Serhii Bortnyk, Tatiana Kornikova, Kyrylo Muraviov, Olesia Marchenko // Amazonia Investiga. – 2020. – Vol 9, No 28 (April). – P. 92-99. – DOI: <http://dx.doi.org/10.34069/AI/2020.28.04.11>. Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/4e7d3d73-f439-48db-8f2f-c9eba1b3691f>

5. Боднар, І. В. Сучасний стан системи установ виконання покарань в Україні / Ігор Володимирович Боднар, Дмитро Юрійович Кондратов // Вісник Кримінологічної асоціації України. - 2021. - № 2 (25). - С. 135-141. Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/543dd7bb-a944-47db-b986-504f6f4de73e>

6. Anishchenko M, Denysov S., Dnysova T., Palchenkova M., Riabchynska O. Provision of the Right to Health of Convicted and Personnel under Conditions of Prison in Ukraine (Забезпечення права на охорону здоров'я засуджених та персоналу в умовах позбавлення волі). Teikyo Medical Journal. 2021. Vol. 44. № 1. P. 607–613. Режим доступу: <http://dspace.zsmu.edu.ua/bitstream/123456789/14332/1/provision-of-the-right-to-health-of-convicted-and-personnel-under-conditions-of-prison-in-ukraine-60151e023bcc0.pdf>

7. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Виправлення та ресоціалізація засуджених на території України у XIX-XX століттях : теоретичні та практичні аспекти // Проблеми законності. Зб. наук. праць. 2021. Вип.153. С.131-154. Режим доступу: <http://plaw.nlu.edu.ua/issue/download/14095/7591>

8. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Щодо ресоціалізації та реінтеграції засуджених за проєктом Кримінального кодексу України // Мультидисциплінарні наукові дослідження і інновації: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Куновіце, Чеська Республіка 17-18 листопада 2021 р. Куновіце : Академія ГУСПОЛ, 2021. С.19-23.

9. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Виправлення та ресоціалізація засуджених та суміжні поняття // Проблеми законності : зб. наук. праць. 2021. №155. С.182-207. Режим доступу: <http://plaw.nlu.edu.ua/article/download/240934/244980/568717>

10. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Проблеми виконання покарання у виді позбавлення волі в слідчих ізоляторах України. Наукові читання, присвячені пам'яті професора Т. А. Денисової: збірник матеріалів (м. Запоріжжя, 10 березня 2022 р.) Класичний приватний університет. Запоріжжя : КПУ, 2022. С. 128-131. Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d9660b81-67b4-4984-be8b-5fccc6436494/content>

11. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Дослідження проблем загальноосвітнього та професійно-технічного навчання засуджених осіб. Права людини та публічне врядування в сучасних умовах : матеріали V Міжнародного правничого форуму, м. Чернівці, 10 червня 2022 р., Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці: Технодрук, 2022. С. 158-160.

12. Денисов С. Ф., Заїка Д. Є. Дострокове звільнення засуджених до позбавлення волі з метою залучення до участі в бойових діях. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2022 № 3. С. 75-86. Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/531abad0-33db-4c5c-8e53-ee5e94aa010a>

13. Снітко, М. Є. Тримання осіб, щодо яких обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою, в умовах ведення бойових дій / Снітко Микола Євгенович, Кондратов Дмитро Юрійович // Кримінально-виконавча система України та її роль у розбудові правової і соціальної держави: матеріали ІХ заоч. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 17 черв. 2022 р.) / М-во юстиц. України, Акад. Держ. пенітенціар. служби. – Чернігів: Академія ДПіТС, 2022. – С. 133-136. Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/0eb9a1a3-585c-4553-aa8b-54d644100ef1>

14. Жданова, І. В. Психологічний супровід в установах виконання покарань / Ірина Вячеславівна Жданова, Аліна Юріївна Сидоренко // Особистість, суспільство, війна: тези доп. учасників міжнар. психолог. форуму (м. Харків, 7 квіт. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2023. – С. 84-86. Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a557e22a-e90e-4a65-80b9-e55122befda3/content>

15. Свердлін, К. Ю. Проблеми правових засад кадрового забезпечення Державної кримінально-виконавчої служби України / Свердлін Костянтин Юрійович // Проблеми сучасної поліцейської : тези доп. ІІІ наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 11 трав. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Наук. парк «Наука та безпека». – Вінниця : ХНУВС, 2023. – С. 166-169.

Режим доступу: <https://dspace.univd.edu.ua/items/ef064544-71ab-40ae-a8f4-37bdec22f707>

Інформаційні ресурси в інтернеті

1. Веб-сайт Міністерства юстиції України: <https://minjust.gov.ua/>
2. Веб-сайт Державної кримінально-виконавчої служби України: <https://kvs.gov.ua>
3. Веб-сайт Міністерство Внутрішніх Справ України: <http://mvs.gov.ua>
4. Веб-сайт Державної служби статистики України: <https://www.ukrstat.gov.ua>
5. Інформаційно-бібліотечний портал ХНУВС: <http://univd.edu.ua/ibportal/>
6. Електронні ресурси бібліотеки ХНУВС: <http://univd.edu.ua/dir/417/biblioteka>
7. Офіційний сайт Верховної Ради України <http://portal.rada.gov.ua>.
8. Інформаційні ресурси мережі Інтернет, наприклад, www.liga.net